

Aigua: alguna cosa més que dos àtoms d'hidrogen i un d'oxigen; l'avaluació ambiental estratègica: una necessitat

Vicenç Alay i Ferrer

A l'hora d'acceptar –amb molt de gust i amb tot l'agraïment a la SAC per la seva invitació– de formar part d'aquest ampli ventall de ponents que som aquí, ja vaig comentar a l'Antoni Pol que tot i la meva vinculació professional amb el tema del medi ambient, segurament optaria per una exposició de caràcter més aviat polític.

Fa tretze anys, el 22 d'agost del 1998, alguns dels que ara som aquí participàvem en l'11a Diada amb el tema *Andorra i l'aprofitament dels recursos naturals*. En aquella edició, la meva ponència ja es va centrar en aquest àmbit polític que comentava. El títol, *Política i medi ambient*, era menys equivocat que el que he utilitzat avui...

No cal dir que el primer que vaig fer en acceptar la invitació va ser rellegir el llibre de ponències del 1998.

He de dir –no sé si per bé o per mal– que moltes de les coses que uns i altres plantejàvem aquell dia segueixen plenament vigents. No vol pas dir això que estem en el mateix punt, que no haguem avançat en aquest terreny. No. En honor a la veritat, s'han produït avenços significatius en molts aspectes. Residus sòlids, sanejament, educació, contaminació atmosfèrica, etc. són camps on s'ha treballat de valent.

La sensibilitat que en aquell 1998 començava a prendre cos ha progressat, certament, en aquests tretze anys.

Prou i prou efectivament? Aquí ja podríem començar a discrepar. I el moll de l'os de la discrepància no estaria, segurament, en la valoració de les accions dutes a terme, sinó en com entén cadascú termes i conceptes com ara *polítiques ambientals*, *desenvolupament sostenible*, *ecologia*, *economia*, *democràcia*, etc.

Segur que la majoria ens posarem d'acord a l'hora de valorar positivament un paisatge preservat, un riu net, una ciutat sense sorolls, etc. Ara bé, aquesta quasi unanimitat s'esmicola de mala manera a l'hora de plantejar les polítiques que puguin fer possible aquest marc idíl·lic que tots valorem tan positivament.

I això, ara, el 2011. Subratllo la data perquè, tot i el que deia abans, els conceptes i la valoració

del medi ambient ha canviat molt –arreu–els darrers anys, amb una sèrie de dates i fets que en marquen el camí.

Val la pena referir-s'hi, si més no per desmuntar certes idees que trivialitzen el tema i que, volgutament o no, es converteixen en entrebancs certs en aquest avenç de la política ambiental. Una política ambiental, situada –jo ho reclamo així– com un dels eixos principals de qualsevol política, en peu d'igualtat amb les polítiques socials i les polítiques econòmiques.

Avui en dia, qui més qui menys ha acceptat –amb una lectura o una altra– el concepte de *desenvolupament sostenible*.

Ara bé, amb una perspectiva històrica, això no deixa de ser una novetat, amb ben pocs anys de vida.

En la segona meitat del segle passat, després de la crisi que van suposar les dues guerres mundials, el món –el món occidental– va viure una època de gran creixement, de creixement econòmic, però també de consolidació dels valors de la societat del benestar. El medi ambient, en aquella època, era un valor, sí, però no deixava de ser un valor col·lateral, més o menys reconegut segons les diferents cultures, però amb una incidència gairebé nul·la en qualsevol presa de decisions polítiques globals. Es vivia en un sentiment de progrés imparabile i sostingut i de recursos inesgotables. La crisi del 1973, la primera gran crisi dels darrers anys, marca un punt de trencament: els recursos no són il·limitats i qualsevol política de desenvolupament ha de tenir en compte aquest fet incontestable.

Un altre punt d'inflexió que cal subratllar fou l'informe *Brundtlandt* (Comissió mundial sobre medi ambient i desenvolupament, 1987) i la seva aportació més significativa: el desenvolupament sostenible. Tots sabem que existeixen cent lectures diferents del que significa i en què s'ha de traduir aquest concepte. Ara bé, ningú no pot negar el seu valor com a referent en aquest debat sobre creixement i respecte al medi.

Bé, ja fa una estona que he iniciat aquesta exposició i encara és hora que parli, específicament, de l'aigua.

Tots sabem que l'aigua és quelcom més que dos àtoms d'hidrogen i un d'oxigen (ho dic pel títol que he triat). Fins i tot, com a element físic, l'aigua no deixa de ser un complex catàleg químic d'àtoms, ions i molècules, fins i tot d'éssers vius, com els microorganismes... Jo em vull referir, però, a la importància cabdal d'aquesta petita molècula, modesta, però amb una conformació química que li dona unes característiques excepcionals: capacitat solvent, caràcter àcid-base, qualitats físiques determinants, temperatures de fusió i d'ebullició, etc.

D'aquí ve que l'aigua sigui essencial per a la vida i que, a més, tingui un valor igualment decisiu en el món de l'economia: agricultura –obviament– indústria i serveis no són possibles sense aigua. Parlem de moltes coses quan parlem de l'aigua! La dimensió política n'és una. I tot amb tres senzills àtoms...

Tornem, doncs, a les consideracions que motiven la ponència.

Des d'aquell 1973 que va enterrar un *desarrollisme* acientífic i inconseqüent fins ara, ha anat prosperant una nova visió del medi ambient. Si més no, les evidències científiques han portat a considerar-lo. Millor o pitjor, però a considerar-lo.

Ara bé, no ens enganyem: aquesta realitat –la importància del medi– no deixa de ser un entrebanc per a determinades polítiques econòmiques. És evident que, d'una banda, es propicia el naixement d'una nova economia, però, de l'altra, es grava o fins i tot s'impossibiliten altres sectors

d'activitat. Cal acceptar, en definitiva, que les polítiques ambientals no són econòmicament neutres. I això no resulta fàcil.

En un discurs més familiar, podríem dir que està molt bé això del paisatge i les bestioles, però el fet que tingui un cost...! És allò de –permetin-me la paròdia–: sí, endrecem les coses, però fins a un cert punt, que tampoc no cal ser tan radical...! I a partir d'aquí, el següent pas és començar a construir un discurs falsament possibilista per no haver de renunciar a les perspectives i rendiments que donava l'antic model pre-73.

Com s'ha traduït aquesta posició al nostre entorn (economia occidental) i particularment al nostre país?

Doncs en una *prudència* extrema a l'hora de prendre decisions ambientals. És evident que calen. Ningú no discuteix que cal una política de sanejament de l'aigua; i al final s'afronta la qüestió. Però no pas de manera fàcil. Són molts diners, s'afecten interessos particulars (ningú no vol una depuradora davant de casa seva), la temptació d'estalviar en aquest camp sol ser molt gran, etc. Però bé, tard o d'hora s'acaba sanejant l'aigua. Resulta indefugible.

I l'aire. També cal ocupar-se'n, és clar... Ara bé, legislar i actuar per obtenir una bona qualitat de l'aire té uns grans costos (replantejament de certes indústries, noves polítiques de mobilitat, replantejament de l'urbanisme i de l'economia, etc.) i no tothom coincideix ni en els diagnòstics ni en les receptes.

I tornem a la prudència. Una prudència com a mínim discutible. Més d'un m'ha sentit citar una frase mítica de l'escriptor i polític català Jordi Carbonell: "Que la prudència no ens faci traïdors!"

Jordi Carbonell ho deia en un context polític i en unes circumstàncies que no vénen a tomb, però la sentència té, al meu entendre, una validesa universal, singularment en el camp que avui debatem. Està bé, fins i tot és exigible, ser prudents, però –ho repeteixo– que la prudència no ens faci traïdors!

Per què dic això? Doncs perquè, ja centrant-nos més en el nostre país, em fa la sensació que ens hem anat instal·lant massa còmodament en aquesta lògica que denuncio.

Sí que s'han fet coses, uns governs i altres. I de segur que se'n seguiran fent. No hi ha marxa enrere possible!

Sí que s'han fet coses, però també se n'han deixat de fer. I de l'anàlisi de com s'han fet les que s'han fet i de què no s'ha fet, s'extreuen prou conclusions.

Hi ha coses que calia fer, inexcusablement, i s'han acabat fent, com és el tema de l'aigua. Queden coses per fer, o per millorar, és clar, però el camí està traçat.

Altres coses, com l'ordenament del territori, també s'han encarat (LGOTU del desembre del 2000 i instruments legals que se'n deriven). Ara, en aquests cas, amb un plantejament erroni i males solucions. Ho dic aquí i així ho vaig manifestat al Consell General en el debat de la llei.

I hi ha coses que no s'han fet. Algunes, de força incomprensibles. Suposo que per allò que els deia de la *prudència* portada a l'extrem.

Els posaré un exemple, referent al canvi climàtic, un tema prou important i absolutament universal. Quan vaig assistir a la famosa Conferència de Copenhaguen sobre el clima l'any 2009, representant Andorra en la meua qualitat de ministre, tots –tots– els països del món havien subscrit el conveni marc sobre el CC. Bé, tots no –i em ve al cap allò del còmic de l'Astèrix i l'Obèlix–. Restaven dos únics –i petits– països per signar-la: el nostre i la Santa Seu. No entraré en

els motius de la Santa Seu, però quedava clar que tanta prudència ens deixava a ells i a nosaltres en una posició força incòmoda. Ningú no entenien—ens ho van fer saber més d'una vegada—que dos països com els nostres no ens haguéssim adherit al Conveni marc. Què ens ho impediria, demanaven incrèduls? Andorra va acabar aprovant l'adhesió al conveni marc fa ben poc, com molts de vostès ja saben.

Aquest és únicament un exemple —n'hi ha d'altres— de prudència mal entesa.

El problema no és el fet puntual —o els múltiples fets puntuals—, sinó la filosofia —la política— que hi ha al darrere.

Ja he comentat la diversitat de formes i d'esperits a l'hora d'afrontar la qüestió ambiental. Però la cosa segueix evolucionant. Hi ha una cultura que ha anat prosperant i ha agafat encara més embranzida amb la profunda crisi que patim, que és la d'anar arraconant la política (el debat, la ideologia, l'estratègia a llarg termini, el model...) en favor de la gestió.

La consigna és fàcil, i amb la crisi —econòmica i política— el terreny està abonat: menys paraules i més fets, menys política i més gestió. En termes futbolístics, menys joc i més arribada.

És un mantra universal! I Andorra no n'és pas l'excepció: a títol d'exemple, un dels valors que s'ha subratllat del nou govern és el seu perfil gestor... No tant la vàlua política dels membres, sinó la qualitat de gestors. No tant, doncs, la capacitat de *pensar*, sinó d'*executar*, amb vista, sobretot, a obtenir resultats econòmics en el curt termini...

Arribats a aquest punt, amb un escenari difícil, sembla obligat fer una reflexió sobre tot això, sobretot si tenim en compte que la mateixa crisi condicionarà fortament les decisions que s'hagin de prendre.

Abans d'entrar a la part final de l'exposició, permetin-me reproduir dos paràgrafs d'aquella ponència *Política i medi ambient* del 1998.

Deia, en aquell moment: "Em dol haver de dir que per a una bona part de la classe política del nostre país, el terme medi ambient té una significació absolutament secundària, que en molts de casos es limita als aspectes més superficials del tema (les qüestions estètiques per exemple). No dubto —deia mes endavant— de la voluntat de resoldre aspectes de repercussió immediata (...) però dubto que aquesta voluntat sigui la mateixa quan ens referim a altres aspectes més lligats a interessos econòmics, com poden ser l'ordenament del territori i la definició dels usos del sòl, la internalització de costos ambientals o el model de desenvolupament i la seva sostenibilitat, per citar-ne alguns dels més rellevants."

Ja els he dit al principi que moltes de les coses que es van dir aquell dia són plenament vigents. Aquella visió i aquelles preocupacions, les segueixo mantenint. Ja he dit que s'havien fet coses. Però el que s'ha fet no ha desmentit de cap manera el meu al·legat i els meus temors. S'han resolt, satisfactòriament, els problemes més tècnics i més urgents (aigua, residus) però s'han deixat de resoldre —o s'han resolt malament— els temes més conflictius (ordenament del territori, Madriu, ara mateix...). I això ha estat així en uns anys de bonança. Què podem esperar quan la realitat econòmica és complicada i les dificultats han de ser encara més grans?

És en aquest moment que cal ser més contundent en la defensa d'aquests valors polítics de sostenibilitat que tant han costat d'introduir en la nostra cultura.

Seria un pas enrere i un error imperdonable oblidar les exigències ambientals a favor d'una *pseudinamització* econòmica construïda des de criteris de rendibilitat econòmica immediata i sacrificant medi ambient i possibilitats de futur.

Aquest manifest vol ser una crida en aquest sentit.

És evident que cal una bona gestió en la direcció del país. Però una gestió de profunda arrel política, amb bases sòlides i visió a llarg termini. És evident, doncs, que cal una visió estratègica, amb tot el que això comporta, sigui en el pla ideològic, sigui en el pla metodològic.

Acabaré fent referència a un element que, en un futur immediat, podria donar una resposta a les meves preocupacions.

Es tracta d'un projecte de llei, a hores d'ara *decaigut* pel canvi de legislatura, que pot convertir-se en definitori del plantejament polític i que determinarà el nostre futur en clau de sostenibilitat.

Aquest projecte de llei és el Projecte de llei d'avaluació ambiental estratègica de plans i programes i d'avaluació d'impacte ambiental de projectes. Un projecte de llei presentat dues vegades al Consell General i dues vegades *decaigut* sense que s'hagi pogut sotmetre ni tan sols a debat.

No crec que sigui aliè a tot el que he dit el fet que això s'hagi esdevingut d'aquesta manera. No entraré, però, en més consideracions. Vull aprofitar, però, l'oportunitat per subratllar la importància del text en qüestió i com la seva aprovació resulta decisiva a l'hora de dotar-nos d'una eina potent per fer real i factible aquest desenvolupament sostenible de què parlem.

I per què es tan important aquesta llei? Doncs per la senzilla raó que l'avaluació ambiental estratègica és un instrument indispensable per a la integració de criteris de sostenibilitat (en tots els sentits) en el procediment de la presa de decisions, des d'un primer moment fins al final.

L'avaluació ambiental estratègica aplicada a plans i programes garanteix que qualsevol decisió política amb impacte ha de sopesar amb rigor tots els seus efectes, i en totes les seves fases. I això sí que és operatiu.

Hi ha qui es planteja si això de l'avaluació ambiental no és un entrebanc a la iniciativa econòmica. Al meu entendre, i així ho defenso, una iniciativa econòmica incapaç de superar les exigències ambientals d'aquest projecte de llei no pot ser, de cap manera, una bona iniciativa econòmica.

Un exemple. Fa una cinquantena d'anys, l'antiga URSS va decidir –en una iniciativa econòmica de gran abast– aprofitar exhaustivament l'aigua dels rius Amu-Dària i Sir-Dària per potenciar el cultiu de cotó a la zona de l'Uzbekistan. El resultat és prou conegut: la quasi desaparició del mar d'Aral, destinatari de l'aigua dels dos rius –68.000 km², el quart llac més gran del món, els anys 60– i la conversió de tota la zona en un desert inhabitable tant per les noves condicions climàtiques com per la contaminació.

Centrats en Andorra, i sense sortir del tema aigua, unes quantes preguntes: quina demografia permeten els plans que desenvolupen l'actual ordenament territorial? Quanta aigua exigiria aquesta població? Quina és la nostra disponibilitat? Quanta aigua residual es generaria? Com es tractaria?

Per això la importància d'eines poderoses com l'avaluació ambiental estratègica de plans i programes. Esperem –espero– que els nostres polítics ho entenguin d'igual manera.

Moltes gràcies.

Vicenç Alay i Ferrer,
químic i veterinari, membre del PS i exministre de Medi Ambient